

Sándor Kálmán, Vághídi Ferenc) csak rövidke idézetekkel. Holott a már megjelenésekor is alig hozzáférhető *József Attila Emlékkönyv* (1957) anyagából többet és még másét (pl. Sarló Sándorét) is közzé lehetett volna tenni. Úgyszintén sajnálom, hogy Szabolcsi nem tért ki a könyvének említett ismertetésében hivatkozott műnek kínálózó tanulságaira (Elliot Paul: *The last time I saw Paris*, 1942), s nem közli a cikkemet is illusztráló képet: a Rue de la Huchette két oldalának homlokzati képét. A *New York Herald* párizsi tudósítója ugyanis 1923-tól 1940-ig volt az utca lakója, s megírta minden házának, minden lakosának történetét.

E szeplők ellenére a szép kötet – szerkesztette Szabolcsi Miklós – bizonyára örömet szerez mind a művészi kiállítású könyvek, mind József Attila barátainak. (Szépirodalmi, 1982.)

PÉTER LÁSZLÓ

LACZKÓ GÉZA: ÖRÖKLÉS ÉS HÓDÍTÁS

„Az 1870–71-es francia–porosz háború után egy este a párizsi Comédie Française egyik páholyában két érdekes fejű óriás jelent meg: a hatalmas termetű, gall bajuszú Gustave Flaubert hozta el a színházba nemrég állandó párizsi lakossá lett orosz barátját, a hasonló termetű, hajas-szakállas Ivan Szergejevics Turgenyevet.” – Egyetlen mondat, egyetlen kép. Így indítja el a nagy orosz író bemutatását Laczkó Géza, tucatnyi regény és novelláskötet szerzője, a francia kultúra és nyelv területén különösen jártas szakember, rangos műfordító, neves szerkesztő, később a Dante Könyvkiadó vezetője. A megidézett kép ízelítő a most *Öröklés és hódítás* címen megjelent gyűjteményből, amely a szerző eddigi kötetben nem szereplő írásait tartalmazza.

Véber Károly jóvoltából Laczkó munkásságának az a része kerül itt felszínre, amelyet eddig csak az író kortársai vagy a közelmúlt folyóiratait böngésző kutatók ismerhettek. 1909-ből való az első cikk, 1947-ből, az utolsó. Végigkísérik Laczkó életét, de zömükben a 20-as, 30-as években keletkeztek. Véber Károly nyolc nagyobb egységbe csoportosítja a kötet anyagát, elsősorban a tematika változása szerint, ugyanakkor az írások jellege és terjedelme figyelembevételével. Laczkó Géza három elméleti, elvi jellegű eszmefuttatását találjuk az első, bevezető részben: stílusról, humorról, történelmi regényről (*Korok és műfajok*). Irodalomtörténeti dolgozatokat fog egybe *Magyar Pantheon* címmel, s ma már szintén történeti értékévé vált feljegyzéseket, emlékeket Társak

és kortársak elnevezéssel. Mindkét tárgykört érintő, rövidebb recenziók, megemlékezések kapnak helyet a *Figyelő* című kötet-részben. A világ-irodalommal, – főként a francia irodalommal – foglalkozó írásokon belül is külön csoportba sorolódnak a portré jellegűek (*Öröklés és hódítás*), illetve az egy-egy művet tárgyalóak (*Kalauz*). Végül a nyelv-művelés kérdései (*Magyarul*) után a legszemélyesebb: *Emlékek, vallo-mások*-sorozat zárja le a gyűjteményt.

Az első áttekintés is jelzi, hogy a kötet képet ad Laczkó sokoldalú érdeklődéséről, ennek főbb irányairól. S mivel az első és utolsó darab végén feltüntetett évszámok között négy évtizednyi a különbség, egy írásmód alakulásának is tanúi leszünk; természetesen nem egyetlen az írók színvonala.

Úgy tűnik, legértékesebbek, legmaradandóbbak a kortársokról, közelmúltunkról megőrzött feljegyzései. Ide tartozik az egész kötet leginkább tanulmány jellegű darabja: Ady költői nyelve. Önmaga „vázlatos, ötletszerű kutatások”-nak nevezi ezt, a megjelenésekor: 1909-ben úttörő szerepű láttelepet Ady jellegzetes nyelvi megoldásairól, példatárat ad, rendszerező igénnyel. Elsők közt jelöli meg Ady jellemző, kedves szavait; találon nevezi el és emeli ki „imafoszlányait”, „mondatosított szavait”, „mozaikos, szaggatott” stílusát. De ez a fajta: elemző, tagláló tárgyalásmód nem jellemző Laczkó írásainak többségére. Sokkal inkább erőssége egyfajta megelevenítés, amelyre utalásnyi példa lehet a recenzióknak elején idézett kép is: Flaubert és Turgenyev megjelenítése a párizsi színház egyik páholyában.

Adyról alkotott képünket is gyarapítja, árnyalja a költő személyes fellépésének, hatásának megörökítésével, a vele való találkozás szubjektív benyomásainak, részletes megfigyeléseinek feljegyzésével. Híven idézi meg a Centrál-kávéház törzsasztalánál egybegyűlők jellegzetes alakjait, szokásait, vitáit, gondolkodásmódját. S megjelenik a Franklin Társulatnál végzett napi munkája után betérő Schöpflin Aladár körül rendszeresen kialakuló társaság, ma már nevezetes, és elfelejtett embe-reivel; szellemi légkört, írói műhelyt, irodalmi közvélemény formálódást is érzékeltet. Hiteles vallomás a közeli példa: az ismétlődő, kötetlen beszélgetések nyomán, hogy bukkan felszínre és ölt regényformát Schöpflin kezdeményező ösztönzésére Laczkó Géza egyik regénye. Osvát Ernőt egy józsefvárosi kávéházban láthatjuk, egyik oldalán a külföldi s magyar vidéki lapok halmazával, másik felől kéziratok töme-gével. Szerkesztői módszeréről szintén saját élményei nyomán ad szá-mot, visszautasított verseitől, kínai műfordításaitól a megrendelt pró-záig. Babitsról szokatlan, de igen jellemző képet ad, amikor egy baráti kiránduláson jeleníti meg, amint Izbég és Dobogókő között, a tetőre kapaszkodva egy matematikussal a differenciál- és integrálszámításról

vitatkozik. Móricz Zsigmond egy baráti interjú alanyaként szerepel, lakása nagy ebédlőjének hangulatát is megőrizve. Karinthyról, művei méltatásán túl megtudtunk néhány jellemző, apró különbséget, a meghökkenőtől a vonzódása mindennapi, személyes jegyeit. Szerb Antalról megrendítő vázlatot rajzol, utolsó képeslapjainak egyszerű mondatait megidévezve, a végsőkéig megőrzött fegyelem és emberi tartás hősi jegyeiként.

Kortársai közül legtöbbet ír Kuncz Aladárról, a jóbarátról, akit diákkori beceneve után Franciaországban is „Monsieur Dadi”-nak szólítottak, s akivel összefűzi a közös ifjúkor ezernyi emléke, a francia kultúra iránti odaadó tisztelet, a Párizsba vágyódás lelkesedése. Kevésen múlik, hogy nem együtt indulnak el arra a párizsi útra, amely Kuncz számára sorsdöntővé vált, a „fekete kolostor”-ba vezetett. Laczkó Géza, aki még az „öreg Kunczot”, az apát, a nagy tekintélyű főigazgatót is diákként ismerte, egyforma gonddal őrzi meg barátságuk írásos dokumentumait és a tanúvallomás értékű emlékeket. Mozaikot ad Kuncz hozzáírott leveleiből, egymás mellé állítva egy 1909-es, euforikus párizsi beszámolóját és az 1914–1919-ből való, egyre ritkásabb, szűkszavúbb, fásultabb üzenetekkel, amelyeket a tengerparti Carantec-ből, illetve már Noirmoutier-ből juttat el hozzá. Megidézi a ragyogó kedélyű, elegáns életművész alakját, majd a háború után hazatérő barátot, reszkető, alázatos, „fogolylelkű” emberként.

A kortársi vallomásokhoz csatlakozik a kötet végén elhelyezett *Emlékek, vallomások*-sorozat s a *Figyelő* című rész számos darabja. Az előbbi csoportban kiemelkedő mindaz, amit a legendás hírű Eötvös-kollégium – akkor: 1903–7-ben, Csillag utcai – életéről, szokásairól, légköréről feljegyez. Megörökíti a hagyományos Mikulás-napot, „családi meccsek”-et, Géza-napot, kirándulásokat, s olyan diáktársakat idéz meg, mint az akkor Specinek becézett Balázs Béla vagy a kotkodálynak nevezett Kodály Zoltán. Külön portréban állít emléket „Bégé úrnak”: Bartoniek Gézának, a Kollégium kitűnő igazgatójának és Zemplén Győzőnek, a híres fizikussá felnövő kollegistának. A *Figyelő* rövid megemlékezései között találjuk Kodály külön egyetemista korabeli arcképét, s a hajdani, nagy hatású egyetemi tanárok portréit, az egykori diák szemszögéből felvázolva. Így állítja elénk a folklorista Katona Lajost; a két nagy nyelvészt: Melich Jánost, s az „Ukko”-nak (öregnek) keresztelt Szinnyi Józsefet; s a Kolozsváron elszigetelődő romanista Haraszi Gyulát.

Nyelvművelő cikkeiben a purizmussal szemben foglal állást, hangsúlyozza, hogy nem általában az idegen szavak, hanem az idegen gondolkodás ellen kell hadakozni. Felhozott, vitatott példái ma már mindennapi nyelvünk részeiként cáfolják vagy bizonyítják igazát. Például természetessé vált a „rangadó” kifejezés a „derby” helyett; de senki

sem mond „távbeszélő”-t, ha a „telefon”-ról van szó. Itt kell megemlítenünk Laczkó Géza egyéni nyelvhasználatának jellegzetességeit. Kifejezőmódja színes, képekben gazdag. Merészen bánik a nyelvvel, mintha Ady, Szabó Dezső példája vonzaná. De ez a nyelvújító hajlam többször vadhajtásokat terem. Például „sebteiben fölkalazozott” gondolatokat említ a Shakespeare-fordításokról írva; Baudelaire egyesek szerint „marka köpi módra” állt ki; s ő az is, aki „hideg megjelenésű angol összetett lelkűség hódprémes selyem gallérvényében” kísérté bábra az Életet. Olvashatunk „vakapád!-ozás”-ról, s arról, amikor valaki „elirrantotta magát”. Ezek a stilisztikai kilengések szélsőséges formában hozzák közel az eddig nem említett írásokat, s az eddig föl nem került szempontokat.

A kötet fele olyan darabokból áll, amelyek egy-egy íróval vagy egy-egy művel foglalkoznak. Részben a magyar irodalomtörténet (*Magyar Panteon*), részben a világirodalom, főként francia irodalom körében mozogva (a címadó *Öröklés és hódítás* ciklus, *Kalauz*). Nem könnyű meghatározni, milyen jellegűek ezek az írások. Ahhoz, hogy tanulmányok legyenek, kevés bennük a tárgyi tény, kevésbé elmélyültek; ahhoz, hogy esszének tekintsük őket, szubjektivitásuk túl általános, a szerző személyisége nem jelentkezik egységes felfogásbeli, stílári karakterként. Inkább ismeretközvetítő, hangulatkeltő, a művekre ráhangoló bevezetőket, kalauzokat ír Laczkó Géza, s ezek elég különböző színvonalúak. Szélsőségeire példa lehet a szép, erőteljes Zrínyi-portré (*Sors bona, nihil aliud* címmel; érződik, hogy történelmi rengényt is írt erről a témáról), s a rövid, keveset mondó, annál inkább hangzatos, fellengző Eötvös József. Hasonló végleteket jelez világirodalmi tárgykörökben az, amit Rabelais-ról ír, színesen, anyagszerűen; illetve E. Th. A. Hoffmannról, főleg E. A. Poe-val való párhuzamra, ezen belül is az alkoholizmusra és a félelem kifejezésére szorítkozva.

Laczkó Géza nem tanulmányíró, nem esszéista. Elsősorban szépíró, szerkesztő, aki alkalomszerűen kalandozik az irodalomtörténet, élő irodalom különböző területein. Nem találkozunk meghatározott, önálló esztétikai felfogással nála, amelyet elfogadni vagy vitatni lehet; inkább magánemberi véleményként bukkan fel egy-egy nézete. Például az, hogy Jókait, s főként történelmi regényeit nem becsüli sokra, Pákh Albertet pedig méltatlanul elfeledett íróként tiszteli. Csak kijelent, nem bizonyít, nem fejteget. A kötet élén elhelyezett, „elvi”-nek nevezett írása elmefuttatás, csevegés jellegű, ezen belül is túl didaktikus. Ezeket, éppúgy, mint a szónokias, túldíszített nyelvezetű darabokat jobb lett volna kihagyni a kötetből. Szigorúbb válogatás méltóbb képet adna Laczkó-ról, aki ma, számunkra elsősorban (írói mivoltán túl) a kortársait megőrző emlékezőként jelentős. (Szépirodalmi, 1981.)

SZÉLES KLÁRA